

Universiteit Utrecht

Een leger vol ongelijkheid

Denkbeelden over Ambonese en Javaanse soldaten in het Nederlands-Indisch Leger tijdens de Atjeh-oorlog, 1873-1914

Daanjan Wisselink
j.d.wisselink@students.uu.nl
Studentnummer: 3995259

26 februari 2016
Bachelorscriptie Geschiedenis
Faculteit Geesteswetenschappen
Universiteit Utrecht
Scriptiebegeleider: Dr. E. Swart

Afbeelding op titelpagina: Woodbury & Page/Java, *Inheemse soldaat uit het Nederlands-Indisch Leger te Batavia* (Batavia, ca. 1870), gedownload op 19 januari 2016 van <http://tinyurl.com/geheugenvannederland>.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding.....	2
1. Structuur en organisatie van het Nederlands-Indisch Leger	5
1.1. Inleiding.....	5
1.2. Het ontstaan van het Nederlands-Indisch Leger.....	5
1.3. Rekruteringsproblemen	6
1.4. De inzet van ‘inheemse’ soldaten	6
1.5. Conclusie.....	7
2. Javaanse soldaten in het Nederlands-Indisch Leger	8
2.1. Inleiding.....	8
2.2. Achtergrond.....	8
2.3. Denkbeelden over Javaanse soldaten.....	9
2.4. Een veranderend beeld?	12
2.5. Conclusie.....	13
3. Ambonese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger	14
3.1. Inleiding.....	14
3.2. Een speciale band.....	14
3.3. Denkbeelden over Ambonese soldaten	16
3.4. Conclusie.....	17
4. Analyse van de verschillen in denkbeelden.....	18
4.1. Inleiding.....	18
4.2. Wat zijn de verschillen?	18
4.3. Verklaringen.....	19
4.4. Vergelijking met Europese koloniale grootmachten	22
4.5. Conclusie.....	23
4.6. Epiloog.....	24
Conclusie	26
Literatuurlijst	29

INLEIDING

In de koloniale legers van de Europese machten werd op grote schaal gebruikgemaakt van soldaten die uit de koloniën gerekruteerd werden en lokaal werden ingezet. Dit zorgde voor een grote kostenbesparing aangezien 'inheemse' soldaten goedkoper waren om in te zetten dan Europese soldaten.¹ 'Inheemse' soldaten werden niet allemaal op dezelfde waarde geschat door de koloniale heersers; er werd onderscheid gemaakt tussen 'vechtersrassen' en andere rassen. Onder het begrip 'vechtersras' werd verstaan dat een ras meer kwaliteiten bezat om ingezet te worden in de militaire dienst. 'Vechtersrassen' kregen een voorkeursbehandeling in de koloniale legers en werden ook anders bekeken en behandeld dan soldaten van andere rassen die lager gekwalificeerd werden. David Killingray schrijft in het eerste hoofdstuk van de bundel artikelen *Guardians of Empire* dat het begrip 'vechtersrassen' een koloniaal construct is en dus ook zo gezien moet worden.² 'Vechtersrassen' waren meestal afkomstig uit perifere gebieden en kleine bevolkingsgroepen, die om die reden meer betrouwbaar geacht werden. De Britten gebruikten bijvoorbeeld Sikhs uit India en Gurkha's uit Nepal, de Fransen West-Afrikanen en de Nederlanders Ambonezen. Al deze bevolkingsgroepen werden beschouwd als krijgshaftig en moedig.³ Daarnaast waren er ook rassen die als minder betrouwbaar en krijgshaftig werden gezien. Dit waren over het algemeen grote bevolkingsgroepen uit centrale gebieden, die niet over krijgshaftige kenmerken zouden beschikken.

In deze scriptie wordt gekeken naar het verschil in de behandeling en stereotypering van Javaanse en Ambonese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger tijdens de Atjeh-oorlog (1873-1914). In het Nederlands-Indisch Leger werd namelijk op grote schaal gebruik gemaakt van 'inheemse' soldaten; in 1918 telde het aantal 'inheemse' soldaten meer dan 30.000 man. Ter vergelijking, het Europese deel van het leger telde krap 10.000 man. Driekwart van het Nederlands-

¹ D. Killingray, 'Guardians of Empire' in: David Killingray en David Omissi (red.), *Guardians of Empire. The Armed Forces of the Colonial Powers, c.1700-1964* (Manchester en New York 1999) 1-24, aldaar 6.

² Killingray, 'Guardians of Empire', 15.

³ Ibidem, 14.

Indisch Leger bestond dus uit militairen van ‘inheemse’ afkomst.⁴ De centrale vraagstelling is wat de verschillende denkbeelden van Nederlandse officieren over Ambonese en Javaanse soldaten in het Nederlands-Indisch Leger tijdens de Atjeh-oorlog (1873-1914) waren en hoe deze te verklaren zijn. De periodisering van dit onderzoek ligt op de Atjeh-oorlog. Tijdens deze oorlog tegen het sultanaat van Atjeh vochten grote aantallen Javaanse en Ambonese soldaten in het Nederlands Indisch Leger. In deze scriptie wordt gekeken naar de denkbeelden van Nederlands officieren in het *Indisch Militair Tijdschrift*. In deze stukken wordt veel geschreven over ‘inheemse’ militairen en komt naar voren hoe er door deze Nederlandse officieren werd gedacht over de ‘inheemse’ manschappen. Hoewel deze bron niet objectief is, geeft ze wel een indruk van de wijze waarop dit onderwerp actueel was voor de officieren in het Nederlands-Indisch Leger. Deze invalshoek brengt echter wel beperkingen met zich mee, omdat het niet de mening van alle Nederlandse officieren vertegenwoordigt. Er is daarnaast nog weinig onderzoek verricht naar de denkbeelden over Javaanse en Ambonese soldaten in een vergelijkende context, hierdoor kan dit onderzoek nieuw licht laten schijnen op de stereotypering van ‘inheemse’ soldaten in het Nederlands Indisch Leger. De wijze waarop met stereotyperingen, denkbeelden en vooroordelen wordt omgegaan is in onze samenleving actueel, waardoor dit een interessant onderzoeksobject is.

Om te komen tot een grondige beschrijving van de ideeën, worden enkele theorieën over dit onderwerp in deze scriptie aangehaald. Deze theorieën zijn belangrijk om de koloniale context en de mechanismen die hierin werken te begrijpen. Ten eerste *othering*, een theorie die zijn oorsprong vindt in de dialectiek van de Duitse filosoof G.W.F. Hegel. De Palestijns-Amerikaanse filosoof Edward Saïd gebruikt *othering* in zijn boek *Orientalism* en geeft er verdere duiding aan. *Othering* pretendeert dat mensen, groepen en culturen zichzelf definiëren door andere samenlevingen en groeperingen negatief af te schilderen door middel van stereotyperingen. Daarmee wordt *the other* gecreëerd, de ‘ander’, en tegelijk de eigen cultuurgroep vorm gegeven.⁵ Deze theorie is relevant voor dit onderwerp,

⁴ G. Teitler, ‘Fighting Power and ethnic relations in the Dutch Colonial Army, 1890-1920’, in: Karl Hack en Tobias Rettig (red.), *Colonial Armies in Southeast Asia* (Londen en New York 2006) 154-168, aldaar 155.

⁵ E. Saïd, *Orientalism* (Londen 2003) 332.

omdat processen van *othering* blootgelegd kunnen worden in de omgang met de 'inheemse' culturen en de manier waarop naar 'inheemse' soldaten gekeken werd. De tweede theorie maakt gebruik van het proces van *othering* en het werk van Saïd en komt uit het boek *Military Orientalism*, van Patrick Porter. Hierin wordt uiteengezet hoe het Westen keek naar de oorlogvoering van vreemde culturen en die beoordeelde. Hij stelt dat oorlog een eigen cultuur heeft, en dat het daarom van belang is om de cultuur van een samenleving te bestuderen om te begrijpen hoe oorlogen werken. Hij signaleert dat er ook een militaire vorm van *othering* plaats kan vinden als vanuit een dominante positie vreemde oorlogsculturen geanalyseerd worden.⁶ De derde invalshoek die in deze scriptie gebruikt wordt is die van het Sociaal Darwinisme. Het wetenschappelijk kijken naar de verschillen tussen rassen kwam op in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het Sociaal Darwinisme borduurt hier op voort door te stellen dat dit verschil in ras sociologische en politicologische implicaties heeft. Het aanwijsbare verschil tussen rassen was een bewijs voor de superioriteit van het blanke ras. Op deze wijze werd een wetenschappelijke verklaring gegeven voor de dominantie van de Westerse wereld.⁷

Om de eerder genoemde hoofdvraag goed te kunnen onderzoeken zijn er vier deelvragen die achtereenvolgens behandeld worden. In de eerste deelvraag zal ingegaan worden op de organisatie van het Nederlands-Indisch Leger tijdens de Atjehoorlog, om zo meer context te verschaffen. In de tweede en derde deelvraag wordt ingegaan op de wijze waarop in het Nederlands-Indisch Leger werd gedacht en geschreven over respectievelijk Javaanse en Ambonese soldaten. Hoe werden ze afgeschilderd? Zijn er voor- en naoorlogse verschillen in denkbeelden te vinden? In de vierde deelvraag zal ten slotte worden gekeken naar de wijze waarop de verschillen in denkbeelden over, en de behandeling van, Javaanse en Ambonese kunnen worden verklaard.

⁶ P. Porter, *Military Orientalism* (Londen 2009) 18-19.

⁷ U. Bosma, 'European colonial soldiers in the nineteenth century: their role in white global migration and patterns of colonial settlement', *Journal of Global History* 4 (2009) 317-336, aldaar 326.

1. STRUCTUUR EN ORGANISATIE VAN HET NEDERLANDS-INDISCH LEGER

1.1. Inleiding

In dit eerste hoofdstuk wordt de achtergrond van het Nederlands-Indisch Leger onderzocht. Wat was de organisatie en structuur van het Nederlands-Indisch Leger tijdens de Atjeh-oorlog? Dit is de deelvraag die centraal staat in het hoofdstuk. Om de positie van Ambonese en Javaanse soldaten in het Nederlands-Indisch Leger te onderzoeken is het eerst wenselijk om het raamwerk waarbinnen zij functioneerden in kaart te brengen. In dit hoofdstuk wordt een aantal onderwerpen voor het voetlicht gebracht. Ten eerste het ontstaan van het Nederlands-Indisch Leger, ten tweede de rekruteringsproblemen en ten derde de inzet van 'inheemse' soldaten. Op deze wijze wordt duidelijk gemaakt hoe het functioneerde en hoe het georganiseerd was in de tijd van de Atjeh-oorlog.

1.2. Het ontstaan van het Nederlands-Indisch Leger

Tot 1830 was het Nederlands-Indisch Leger een onderdeel van de Nederlandse Krijgsmacht. Na 1830 werd het een zelfstandig leger met een apart opperbevel. Van 1825-1830 vond de eerste grote koloniale oorlog plaats, de Java-oorlog. Deze oorlog vond plaats toen het koloniale onderdeel van het Nederlandse leger nog niet goed georganiseerd was. De eerste jaren van deze oorlog verliepen desastreuus voor de Nederlanders, totdat zij de strijdwijze omgooiden en in 1830 de overwinning behaalden.⁸ De Java-oorlog had grote gevolgen voor de opzet van het koloniale leger. Deze langdurige oorlog had gezorgd voor veel verliezen en had daarmee de slagkracht van het leger aangetast. Dit leidde ertoe dat de landvoogd, Johannes van den Bosch, besloot tot hervormingen. De eerste hervorming bestond eruit dat de samenstelling van het leger werd gewijzigd. Het aantal 'inheemse' soldaten in het leger werd opgevoerd tot 52 procent (7117 'inheemse' soldaten tegenover 649 Europese officieren en 5789 Europese soldaten). De tweede hervorming was de beslissing om het Nederlandse leger en het Indische leger te splitsen.⁹ Het Nederlands-Indisch Leger was hiermee formeel een feit.

⁸ M. Bossenbroek, *Volk voor Indië. De werving van Europese militairen voor de Nederlandse koloniale dienst, 1814-1909* (Amsterdam 1992) 61.

⁹ Bossenbroek, *Volk voor Indië*, 78.

1.3. Rekruteringsproblemen

Rond 1871, aan de vooravond van de Atjeh-oorlog, bestond het Nederlands-Indisch Leger uit circa 28.000 militairen, soldaten en officieren inbegrepen. Hiervan bestond de helft uit 'inheemse' soldaten.¹⁰ Het was enkel voor Europese soldaten mogelijk om officier te worden. Tegelijk was het zaak om de verhouding tussen Europese en 'inheemse' soldaten goed in balans te hebben. Eén van de problemen die het opperbevel van het Nederlands-Indisch Leger had, was de rekrutering van voldoende Europese soldaten voor de dienst in Indië. De Atjeh-oorlog vroeg namelijk om een grote inzet van manschappen. Voor 1870 had men nog veel Europese vrijwilligers kunnen vinden voor de dienst in Indië. Na die tijd werd het voor de Nederlandse ronselaars steeds lastiger gemaakt om buiten de landsgrenzen geschikte rekruten te vinden.¹¹ Daarnaast was het aantal Nederlandse vrijwilligers geen stabiele bron voor de werving van soldaten voor de Indische dienst. De leiding van het Nederlands-Indisch Leger was afhankelijk van het opperbevel van het algemene Nederlandse leger voor overplaatsing van soldaten. Omdat de relatie onderling vaak verstoord was, moest de legerleiding vaak terugvallen op de rekruten die zich vrijwillig aanmeldde. Dit was geen stabiele situatie. Terwijl de Atjeh-oorlog voortduurde, hing de aanvulling van manschappen voor het Nederlands-Indisch Leger vooral af van de rekrutering van inheemse soldaten.¹² Het opperbevel van het Nederlands-Indisch Leger wilde niet op te grote schaal gebruikmaken van 'inheemse' soldaten. Dat kwam omdat hierdoor de verhoudingen in het leger verstoord dreigden te raken. Een ander probleem was dat Europese soldaten in Indië sneller omkwamen dan 'inheemse' soldaten. Slopende ziektes, het klimaat en andere omstandigheden tastten de gezondheid en het uithoudingsvermogen van de Europeanen aan. De 'inheemse' soldaten hadden een betere weerstand tegen de ziektes en waren van nature beter bestand tegen het klimaat. Hierdoor was de verhouding tussen de beide groepen steeds lastiger te handhaven.

1.4. De inzet van 'inheemse' soldaten

Het Nederlands-Indisch Leger bestond uit drie verschillende eenheden. Europese, Ambonese en 'inheemse' eenheden (Javanen en andere 'inheemse' soldaten). De

¹⁰ Teitler, 'The Mixed Company', 155.

¹¹ Ibidem, 158.

¹² Ibidem, 159.

Ambonese en 'inheemse' eenheden werden geleid door Nederlandse officieren. Javaanse en Ambonese soldaten werden in deze structuur uit elkaar gehouden. Deze driedeling had negatieve gevolgen voor de slagkracht van het Nederlands-Indisch Leger. Dit kwam doordat de Europese eenheden kleiner werden en de Javaanse eenheden niet als betrouwbaar genoeg werden beschouwd. Hier wordt in het volgende hoofdstuk verder op ingegaan.¹³ Een oplossing voor dit probleem werd gevonden in het Korps Marechaussee te voet. Dit waren gevechtseenheden die een contraguerrilla voerden tegen de Atjeeërs. In deze eenheden werden de Javanen, Ambonezen en Europeanen bij elkaar gevoegd om samen een effectieve eenheid te vormen. Onder het commando van Europese officieren en bewapend met 'primitieve' wapens vormden deze eenheden de sleutel tot het succes in Atjeh. De gemengde compagnie, zoals de opzet van deze gevechtseenheden werd genoemd, werd niet overal toegepast, omdat het een te radicale hervorming van het Nederlands-Indisch Leger zou betekenen. Het betekende bovendien dat de 'inheemse' soldaten op gelijke voet gesteld zouden worden. Dat was iets waar het opperbevel van het Nederlands-Indisch Leger nog niet klaar voor was, omdat in het leger een sterk conservatief klimaat heerste.¹⁴

1.5. Conclusie

In dit hoofdstuk is uiteengezet dat het Nederlands-Indisch Leger verhoudingsgewijs steeds meer uit 'inheemse' soldaten bestond, voornamelijk Javaanse en Ambonese soldaten. Hierin speelden problemen in de rekrutering van Europese soldaten een belangrijke rol. In het Nederlands-Indisch Leger werden de verschillende rassen gescheiden ingezet, tot de invoering van het Korps Marechaussee te voet. Tot een algehele invoering van een gemengde compagnie kwam het niet, doordat er in het leger een sterk conservatief klimaat heerste. In de volgende hoofdstukken wordt uiteengezet wat de visies en denkbeelden over Javaanse en Ambonese soldaten die er leefden onder de Nederlandse officieren.

¹³ Teitler, 'The Mixed Company', 161.

¹⁴ Ibidem, 166.

2. JAVAANSE SOLDATEN IN HET NEDERLANDS-INDISCH LEGER

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk worden de percepties en stereotyperingen over Javaanse soldaten in het Nederlands-Indisch Leger besproken. Op welke wijze werden Javaanse soldaten beschouwd en ingezet tijdens de Atjeh-oorlog? Deze deelvraag staat centraal in dit hoofdstuk. Om deze vraag goed te beantwoorden zal gebruik worden gemaakt van de artikelen die in de periode van de Atjeh-oorlog geschreven zijn over ‘inheemse’ soldaten in het *Indisch Militair Tijdschrift*. In dit tijdschrift schreven Nederlandse officieren uit het Nederlands-Indisch Leger hun observaties en opinies over verschillende zaken op. Op deze wijze kan geanalyseerd worden hoe breed gedragen de opvattingen waren over ‘inheemse’ soldaten onder de officieren in het Nederlands-Indisch Leger. Het Javaanse element in het Nederlands-Indisch Leger is hiervoor een goed onderzoeksobject, omdat Javanen het grootste deel uitmaakten van het ‘inheemse’ element in het leger. Veel observaties van officieren gaan daarom over deze groep soldaten.

2.2. Achtergrond

Zoals gesteld maakte de groep Javaanse soldaten het grootste deel uit van het Nederlands-Indisch Leger. De Javanen waren veruit de grootste bevolkingsgroep in de Nederlandse kolonie. Java, het meest centrale en dichtbevolkte eiland van Nederlands-Indië, lag daarom voor de hand als zijnde de hoofdleverancier van het Nederlands-Indisch Leger. Door hun grote aantal werd deze groep van groot belang in het Nederlands-Indisch Leger. De Javanen werden echter niet beschouwd als betrouwbare, trouwe en goede soldaten, schrijft Jaap de Moor in zijn artikel over de rekrutering van Javaanse soldaten. Dit in tegenstelling tot wat over hen werd gezegd tijdens de Java-oorlog, waarin de Javanen tegen de Nederlanders vochten en ze werden beschouwd als geharde soldaten.¹⁵ De grote hoeveelheden Javaanse soldaten maakte het Nederlands opperbevel ook voorzichtig en wantrouwig. Het Nederlandse opperbevel leek nooit overtuigd van de onvoorwaardelijke loyaliteit van de Javaanse soldaten. Hierdoor rekruteerde men

¹⁵ J. de Moor, ‘The Recruitment of Indonesian Soldiers for the Dutch Colonial Army, c.1700-1950’ in: David Killingray en David Omissi (red.), *Guardians of Empire. The Armed Forces of the Colonial Powers, c.1700-1964* (Manchester en New York 1999) 53-69, aldaar 61.

ook uit andere groepen ‘inlandse’ soldaten om zo de balans in het Nederlands-Indisch Leger te waarborgen.¹⁶

Wie waren de Javaanse soldaten in het Nederlands-Indisch Leger? Voor het overgrote deel waren ze islamitisch en afkomstig uit de onderklasse van de Javaanse maatschappij. Voor het merendeel afkomstig van het platteland werden ze aangetrokken door het loon en de kansen die hen werden geboden in het Nederlands-Indisch Leger. Voor de Javanen uit de boven- en middenklasse was het leger geen aantrekkelijke loopbaan. Het leven als soldaat verdiende namelijk niet genoeg en ook stond het niet in hoog aanzien in de Javaanse maatschappij.¹⁷

2.3. Denkbeelden over Javaanse soldaten

Welk beeld van Javaanse soldaten komt naar voren uit de primaire bronnen, zoals het *Indisch Militair Tijdschrift*? In het vervolg van dit hoofdstuk zal ingegaan worden op de kenmerken van Javaanse soldaten die benadrukt worden door de schrijvers. Ten eerste komen de mentale kwaliteiten aan bod, ten tweede de militaire kwaliteiten en ten derde de wijze waarop hun kwaliteiten verbeterd konden worden in het leger.

Over de mentale kwaliteiten van Javaanse soldaten wordt in het *Indisch Militair Tijdschrift* veel geschreven. De Javaanse militair gehoorzaamde volgens een anonieme schrijver uit 1880 blindelings, omdat ze op de capaciteiten van hun compagnie vertrouwen. Hierdoor zijn ze volgens deze schrijver erg bruikbaar, omdat ze volgzaam zijn en gehoorzaam zijn naar hun meerderen.¹⁸ Volgens meerdere auteurs leefde er bij Javaanse soldaten groot ontzag voor Europeanen. Auteur E.K.A. de Neve schrijft in 1889 dat de Javaanse soldaten zeer plichtsgetrouw zijn, maar alleen in groten getale bruikbaar. De Neve ziet echter ook dat het de Javaan beperkt. Hij schrijft hierover dat Javanen als individu onbetrouwbaar zijn en geen eigen initiatief kunnen tonen.¹⁹ Onder het pseudoniem Rodi beaamde een auteur in 1896 de bevindingen van De Neve. In zijn verhandeling over de ‘Inlandsche Landaarden’ schetst hij de Javaanse soldaat als

¹⁶ De Moor, ‘The Recruitment of Indonesian Soldiers for the Dutch Colonial Army’, 60.

¹⁷ Senio. ‘Het inlandsche element van ons leger’, *Indisch Militair Tijdschrift* 35 (1904) 2, 1196-1201, aldaar 1197.

¹⁸ O.I., ‘De elementen der levende strijdkrachten bij het Indische Leger’ *Indisch Militair Tijdschrift* 11 (1880) 2, 416-428, aldaar 427.

¹⁹ E.K.A. de Neve, ‘De formatie, indeeling en samenstelling der infanterie-compagnie van het veldleger’, *Indisch Militair Tijdschrift* 20 (1889) 2, 264-292, 334-362, 448-473, 537-563, aldaar 463.

een zacht, sober en geduldig individu, die over weinig individuele geestkracht en standvastigheid beschikt. Hij noemt ze de meest gedweë bevolkingsgroep, die slaafs onderworpen is aan zijn meerderen en het conflict uit de weg gaat.²⁰ Uit deze beschrijvingen komt een beeld naar voren dat in eerste instantie niet extreem negatief is over de mentale eigenschappen van de Javaanse soldaat. Ze zijn volgens de Nederlandse officieren volgzzaam en hebben veel ontzag voor hun meerderen, wat een vast onderdeel is van de Javaanse cultuur. Dit gegeven zorgt er echter niet voor dat de Javaanse soldaat ook een goede soldaat is. Zijn volgzzaamheid en gebrek aan geestkracht en standvastigheid, zorgt ervoor dat hij, volgens de Nederlandse officieren, gewend is om de massa te volgen en niet in staat is om zelfstandig beslissingen te maken.

Over de Javaan als militair wordt veel geschreven in het *Indisch Militair Tijdschrift*. Javanen zijn volgens de meeste schrijvers geen geboren soldaten. De Neve schrijft in zijn artikel dat ze niet beschikken over aangeboren dapperheid of andere uitstekende militaire eigenschappen. Ze zijn fysiek niet voldoende ontwikkeld om soldaat te zijn. De Neve benadrukt daarnaast dat Javaanse soldaten volstrekt geen officiersmateriaal zijn en ook niet geschikt zijn als onderofficier.²¹ Observaties van Rido vullen de opmerkingen van de Neve aan. Rido ziet ook dat de Javaan geen geboren soldaat is, doordat de schietvaardigheid onder de maat is en scherm- en gymnastiekoefeningen niet geweldig te noemen zijn. Wel noemt Rido de Javanen een taai volk, dat niet snel uitgeput raakt; daarom zijn het volgens hem goede voetsoldaten.²² Rido geeft ook aan dat er binnen het Nederlands-Indisch Leger verdeeldheid is over de militaire kwaliteiten van Javaanse soldaten. Veel officieren van Javaanse compagnieën hebben volgens hem een hoge pet op van hun 'Javaantjes', die tot moedige daden in staat zijn. Rido stelt echter dat Javanen wel moedig kunnen zijn, maar dat het goede voorbeeld gegeven moet worden door Europeanen. Zonder goede aanvoering zijn Javanen niet tot moedige daden in staat.²³ Dit laat zien wat het beeld was van Javaanse soldaten in het Nederlands-Indisch Leger. Javanen waren in grote getale aanwezig in het Nederlands-Indisch

²⁰ Rido, 'De Inlandsche landaarden in het Nederlandsch-Indisch Leger en hun waarde', *Indisch Militair Tijdschrift* 27 (1896) 2, 181-193, 231-245, 303-313, aldaar 237.

²¹ De Neve, 'De formatie, indeeling en samenstelling der infanterie-compagnie van het veldleger' 463.

²² Rido, 'De Inlandsche landaarden in het Nederlandsch-Indisch Leger en hun waarde', 239.

²³ Ibidem, 241.

Leger, maar zij werden ook alleen in grote getale als bruikbaar gezien. Als individuele soldaat die zelf op kritieke momenten beslissingen moest kunnen nemen was de Javaan niet bruikbaar en hij was volgens de officieren van het Nederlands-Indisch Leger vaak laf. Uit de artikelen wordt duidelijk dat Javaanse soldaten niet beschikten over aangeboren militaire kwaliteiten en dat ze daarom al een achterstand hadden op andere 'inheemse' bevolkingsgroepen.

In het Nederlands-Indisch Leger kon men echter niet om deze groep soldaten heen. Het was de grootste bevolkingsgroep in het Nederlands-Indisch Leger en er waren geen goede alternatieven voor handen. In het *Indisch Militair Tijdschrift* schreven veel officieren over de manieren waarop de kwaliteit van de Javaan als soldaat volgens hen verbeterd kon worden. Zoals eerder gezegd ontbrak het de Javaanse soldaat van nature aan bepaalde eigenschappen die hem tegen hielden in zijn ontwikkeling als nuttig militair. Volgens verschillende auteurs was het aan de Nederlandse officieren om het goede voorbeeld te geven en de Javaanse soldaten krachtig te leiden. Rido stelt dat de officieren zich geliefd moesten maken bij de Javaanse soldaten om zo eigenschappen als trouw en eer los te maken bij de soldaat, om zo de Javaanse soldaat tot grootse daden aan te zetten.²⁴ Een andere taak van de officier was om zich te verdiepen in de cultuur, de taal en de gewoonten van de Javanen. Veel conflicten kwamen voort uit onbegrip over deze zaken volgens een anonieme schrijver. Het was beter voor een officier om bij misverstanden gebruik te maken van preventieve dan van repressieve maatregelen.²⁵ Een andere anonieme schrijver had enkele andere oplossingen om de kwaliteiten van de Javaanse soldaat te verbeteren. Alle Javaanse soldaten kregen hetzelfde, relatief lage salaris. Dit salaris was niet prestatiegebonden, waardoor er voor de soldaten geen motivatie was om beter te presteren en boven zichzelf uit te stijgen. Hij stelt daarom voor dat het basissalaris voor Javaanse soldaten verlaagd zou moeten worden en dat er verschillende schalen komen waarin soldaten terecht komen als ze beter presteren. Zo zou de kwaliteit van de Javaan als soldaat om hoog moeten gaan.²⁶ Dezelfde auteur ziet ook dat het feit dat de Javaanse soldaten afkomstig zijn uit de onderste laag van de bevolking ervoor

²⁴ Rido, 'De Inlandsche landaarden in het Nederlandsch-Indisch Leger en hun waarde', 243.

²⁵ 'Maatregelen ter voorkoming van het gezamenlijk uit het kwartier weglopen van Inlandsche militairen', *Indisch Militair Tijdschrift* 11 (1880) 1, 402-408, aldaar 406-408.

²⁶ Senio. 'Het inlandsche element van ons leger', 1196.

zorgt dat de kwaliteit van de soldaten gering is. Javanen uit bovenlaag van de bevolking kiezen eerder voor een baan als ambtenaar. Zijn voorstel is daarom een militaire dienstplicht voor aspirant-ambtenaren voor een periode van zes jaar. Op deze wijze zou de kwaliteit van de rekruten verbeterd worden, omdat het aantrekkelijker wordt om in het leger te dienen voor Javanen uit de bovenlaag van de bevolking.²⁷

2.4. Een veranderend beeld?

Het beeld van Javaanse soldaten veranderde echter met de introductie van het Korps Marechaussee te voet. Opgericht in 1890 bleek dit korps, dat zich specialiseerde in de contraguerrilla, oftewel de 'kleine oorlog', de manier waarop de Javaanse soldaat kon excelleren. Het Korps Marechaussee te voet was opgezet in verschillende kleine eenheden die werden gevormd uit de drie hoofdgroepen van het Nederlands-Indisch Leger: Europeanen, Ambonezen en Javanen. Gewapend met klewangs en karabijnen en los van standaardtactieken bleken de Javaanse soldaten van waarde voor het Nederlands-Indisch Leger.²⁸ Voor de invoering van het Korps Marechaussee te voet werden de Javaanse, Ambonese en Europese gevechtsgroepen strikt gescheiden gehouden. Door de Europeanen, Ambonezen en Javanen samen te laten vechten in de 'gemengde compagnie', zouden de gevechtswaarden van de Javaanse soldaten omhoog gaan, omdat ze het goede voorbeeld kregen van de andere twee groepen. Van het plan voor een gemengde compagnie waren er voor- en tegenstanders. De voorstanders zagen het als de oplossing om de Javaanse gevechtswaarden verbeteren, de tegenstanders zagen juist geen heil in het investeren in de Javaan als soldaat of stonden een strikte scheiding voor. De Majoor Beckering blijkt in zijn schrijven een voorstander van de gemengde compagnie, omdat hij de verschillende bevolkingsgroepen gebroederlijk naast elkaar had zien vechten en omdat hij de kwaliteit en individuele klasse van de Javaan als soldaat omhoog had zien gaan.²⁹ Tegenstanders zoals overste Hering beweren het tegendeel. Hering kent juist alleen maar negatieve aspecten aan de gemengde compagnie en aan de Javaan als militair in het Nederlands-Indisch

²⁷ Senio. 'Het inlandsche element van ons leger', 1196.

²⁸ Teitler, 'The Mixed Company', 163.

²⁹ A. Geertsema Beckering, 'Zal de invoering van de Gemengde Compagnie ten nadeele komen van de gevechtswaarde van het Ned.-Indische leger?', *Indisch Militair Tijdschrift* 44 (1913) 1, 260-265, aldaar 263.

Leger.³⁰ Zo blijkt dat de Javaanse incorporatie in het Korps Marechaussee te voet het beeld van de Javaan als soldaat maar tot op zekere hoogte positief heeft beïnvloed. Buiten het Korps Marechaussee te voet bleven de Nederlandse officieren de Javaanse soldaat als minderwaardige militair beschouwen.

2.5. Conclusie

Uit bovenstaande wordt duidelijk hoe de Nederlandse officieren dachten over de Javaanse soldaat als militair. De Javaan als soldaat beschikte over minderwaardige mentale capaciteiten en had geen aangeboren militaire kenmerken die hem zouden kunnen definiëren als zijnde een 'vechtersras'. Zijn kwaliteiten als soldaat moesten aangewakkerd worden door zijn meerderen, maar de Nederlandse officieren konden hem als individuele soldaat niet vertrouwen. Binnen de gemengde compagnie in het Korps Marechaussee te voet werden zijn kwaliteiten verbeterd, waardoor de Javaanse soldaat zich tot op zeker hoogte kon meten met de 'inheemse' manschappen in het Nederlands-Indisch Leger.

³⁰ F.C. Hering, 'Eene repliek', *Indisch Militair Tijdschrift* 33 (1902) 2, 7-10, aldaar 7.

3. AMBONESE SOLDATEN IN HET NEDERLANDS-INDISCH LEGER

3.1. Inleiding

Nadat in het vorige hoofdstuk de denkbeelden over Javaanse soldaten aan bod zijn gekomen, ligt in dit hoofdstuk de focus op de Ambonese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger. Hoe werd deze groep militairen in het Nederlands-Indisch Leger beschouwd? Op welke wijze werden Ambonese soldaten ingezet tijdens de Atjeh-oorlog? Dit is de deelvraag die centraal staat in dit hoofdstuk. In dit hoofdstuk wordt ten eerste de achtergrond van de Ambonese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger uiteengezet en de wijze waarop in de secundaire literatuur over dit onderwerp wordt gesproken. Vervolgens wordt in dit hoofdstuk besproken hoe de Ambonese soldaten naar voren komen in de artikelen van het *Indisch Militair Tijdschrift* die door de Nederlandse officieren geschreven zijn. De Ambonese groep in het Nederlands-Indisch Leger is een interessante groep om te onderzoeken, omdat ze een bijzondere relatie met de Nederlanders hadden en daardoor een speciale plek in het Nederlands-Indisch Leger innamen.

3.2. Een speciale band

Wie waren de Ambonese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger? De Ambonese soldaten in het leger waren hoofdzakelijk afkomstig van Ambon, een eiland in het oosten van Nederlands-Indië. Onder de term Ambonezen werden echter ook andere groepen geschaard van de omringende eilanden. De Ambonese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger waren christen. Dit in tegenstelling tot de meerderheid van de Indische bevolking en een deel van de Ambonese bevolking, die moslim was.³¹

Zoals gezegd namen de Ambonese soldaten een prominente plek in binnen het Nederlands-Indisch Leger. Ze werden bijna gelijkgesteld aan Europese soldaten en namen een hogere plaats in boven andere 'inheemse' soldaten. Waar kwam deze bevoorrechte positie van de Ambonees in het Nederlands-Indisch Leger vandaan? Jaap de Moor schrijft in zijn artikel over de rekrutering van 'inheemse' soldaten dat er sprake is van een historische mythe, die veel invloed heeft gehad op de beeldvorming over Ambonese soldaten. Dit is een mythe over de langdurige

³¹ R. Chauvel, *Nationalists, Soldiers and Separatists. The Ambonese Islands from Colonialism to Revolt, 1880-1950* (Leiden, 1990) 45.

band tussen Nederland en Ambon, die terugging tot de zeventiende eeuw. De Ambonezen zouden rond die tijd de trouwste bondgenoten geweest zijn van de VOC en in de periode daarna loyaal zijn geweest aan de Nederlanders. Ambonezen werden daarnaast beschouwd als christelijke geloofsgenoten en beter opgeleid dan andere 'inheemse' bevolkingsgroepen.³² Hierdoor werden ze gezien als een broedervolk. De Nederlanders besloten vanaf de jaren 1870 om de mythe van de langdurige relatie tussen Nederland en de Ambonezen te intensiveren en schroefden de rekrutering onder Ambonezen op. Door het gebrek aan Europese rekruten werden de Ambonese soldaten gezien als aanvulling op deze groep. Dit kwam omdat zij beschouwd werden als loyale en betrouwbare soldaten, in tegenstelling tot de Javanen.³³ Vanwege de gunstige voorwaarden die de Nederlanders schiepen door een beter loon en betere kleding namen de aantallen Ambonezen snel toe in het Nederlands-Indisch Leger.³⁴

De mythe van loyaliteit was een wederkerige mythe, die door de Ambonese soldaten en de Nederlandse officieren omarmd en versterkt werd, omdat hij van nut was voor beide partijen. De Nederlanders kregen gemotiveerde, strijdlustige soldaten, de Ambonezen kregen aanzien, waardering en gunstige voorwaarden om in dienst te treden. Zo werd deze mythe verspreid door de Nederlandse officieren, het Nederlandse opperbevel en de Ambonese soldaten zelf. De mythe is echter niet gebaseerd op harde feiten, want de Ambonezen kwamen in de 17^e eeuw juist in opstand tegen de VOC.³⁵ Daarnaast was de inbreng van Ambonese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger voor de Atjeh-oorlog slechts marginaal. Pas vanaf 1870 begonnen Ambonese soldaten een groot deel uit te maken van het Nederlands-Indisch Leger. Bij de aanvang van de Atjeh-oorlog in 1873 waren slechts 374 van de 30.000 militairen van het Nederlands-Indisch Leger Ambonees.³⁶ Zo blijkt dat de historische mythe van loyaliteit een gecreëerde mythe was, waarvan beide partijen profiteerden.

³² De Moor, 'The Recruitment of Indonesian Soldiers for the Dutch Colonial Army', 62.

³³ Chauvel, *Nationalists, Soldiers and Separatists*, 53.

³⁴ De Moor, 'The Recruitment of Indonesian Soldiers for the Dutch Colonial Army', 63.

³⁵ *Ibidem*, 63.

³⁶ Chauvel, *Nationalists, Soldiers and Separatists*, 41.

3.3. Denkbeelden over Ambonese soldaten

Welk beeld komt naar voren uit het *Indisch Militair Tijdschrift* en wat schrijven Nederlandse officieren over de Ambonees als militair? Ten eerste de mentale eigenschappen van de Ambonese soldaten. Uit het artikel van Rido, dat ook al uitgebreid aan bod kwam in het hoofdstuk 2, blijkt dat de Ambonees leergierig was en open stond voor onderwijs. Daarnaast waren Ambonese soldaten al redelijk onderlegd als ze in dienst traden. Ze waren levendig van aard. Rido legt daarvoor de link met het vermoedelijke verwantschap aan de Papoea's. Ze waren trots, hooghartig en sterk nationalistisch. Dit zorgt ervoor dat ze zich sterk verheven voelen boven andere 'inheemse' groepen in het leger.³⁷ Ze hebben volgens Rido ook een aantal negatieve eigenschappen. Doordat Ambonese soldaten zich verheven voelen zijn ze zeer gevoelig voor zelfoverschatting. Ook zijn Ambonese soldaten vatbaar voor dagdromen en vallen ze snel in slaap.³⁸ Veel auteurs in het *Indisch Militair Tijdschrift* beamen de visies van de auteur op deze gebieden.

Militair gezien zijn de Ambonese soldaten volgens de meeste officieren ook verreweg de beste 'inheemse' soldaten in het Nederlands-Indisch Leger. Rido zet ze bovenaan in zijn rangorde van 'inheemse' soldaten. Hij stelt dat de Ambonese soldaat geboren is voor het soldatenbedrijf en dat ze een krijgshaftig voorkomen hebben. Hierdoor zijn ze van nature geschikt als soldaat. Ook tonen ze grote ambitie en ijver in hun militaire oefeningen. Eer is erg belangrijk voor de Ambonese soldaat, daarom spannen ze zich in om de beste te zijn in wat ze doen. Ze tonen grote trouw en loyaliteit aan hun officieren en gaan voor ze door het vuur. Ze zijn met gemak in het gareel te houden, door deze loyaliteit. Dat maakt ze tot goede soldaten.³⁹ Ze tonen veel individuele moed, iets wat blijkt uit de krijgsgeschiedenis van de Ambonezen. Er is maar één geval bekend waarin een Ambonese compagnie lafheid toonde, maar dat is volgens Rido verwaarloosbaar in vergelijking met de vele tekenen van de Ambonese moed.⁴⁰

Eén van de redenen dat de Ambonezen zulke goede soldaten zijn is volgens Rido dat ze christen zijn. De Ambonees is volgens hem een trouwe christen die de godsdienst nauwgezet navolgt. Hij heeft een 'kinderlijke' beoefening van het

³⁷ Rido, 'De Inlandsche landaarden in het Nederlandsch-Indisch Leger en hun waarde', 181.

³⁸ Ibidem, 185.

³⁹ Ibidem, 183.

⁴⁰ Ibidem, 186.

christendom en beperkte kennis, maar dat maakt volgens hem weinig uit. Volgens Rido worden uit de meest godsdienstige volken de beste soldaten geboren. Het geloof geeft ze namelijk een doel om voor te vechten en het zorgt voor berusting onder de zwaarste uitdagingen. De Ambonees is zeer gevoelig voor hetgeen godsdienst losmaakt en dat zorgt ervoor dat hij een zeer goede soldaat is.⁴¹

Het artikel van Rido geeft weer hoe de officieren in het Nederlands-Indisch Leger dachten over de Ambonees als soldaat in het Nederlands-Indisch Leger. Er zijn geen artikelen te vinden die zich uitspreken tegen de militaire kwaliteiten van de Ambonese soldaat. De onbetwiste positie van de Ambonees als beste ‘inheemse’ soldaat, wordt door zijn inpassing in het Korps Marechaussee te voet echter minder scherp. In de Marechaussee werden, zoals verteld in het hoofdstuk over de Javaanse soldaat, verschillende groepen die eerst gescheiden vochten, bij elkaar gezet in gemengde compagnieën. Hier is het mogelijk om de Ambonees met andere ‘inheemse’ soldaten te vergelijken. De focus komt meer te liggen op de individuele kwaliteiten van soldaten en minder op die van een hele bevolkingsgroep. Hier wordt duidelijk dat andere ‘inheemse’ soldaten zich ook kunnen meten met de Ambonezen.

3.4. Conclusie

Uit deze deelvraag wordt duidelijk hoe door de Nederlandse officieren werd gedacht over Ambonese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger. De Ambonese soldaten waren, op de Europese soldaten na, de beste soldaten in het Nederlands-Indisch Leger. Ze waren lange tijd een aparte, speciale groep die een bijzondere behandeling kreeg, bijna gelijkgesteld met Europeanen en verheven boven andere ‘inheemse’ groepen in het Nederlands-Indisch Leger. Dit was het resultaat van de ‘mythe van loyaliteit’ die de Nederlanders en Ambonezen beiden stimuleerden. Deze mythe beïnvloedde het de denkbeelden van de Nederlandse officieren, terwijl deze mythe geconstrueerd was om zo een loyale groep soldaten te creëren.

⁴¹ Rido, ‘De Inlandsche landaarden in het Nederlandsch-Indisch Leger en hun waarde’, 187.

4. ANALYSE VAN DE VERSCHILLEN IN DENKBEELDEN

4.1. Inleiding

In dit vierde hoofdstuk worden de stereotyperingen van Ambonese en Javaanse soldaten in het Nederlands-Indisch Leger geanalyseerd. Wat zijn de verschillen in denkbeelden en inzet tussen de Javaanse en Ambonese soldaten tijdens de Atjehoorlog en hoe zijn deze te verklaren? Dit is de deelvraag die centraal staat in dit hoofdstuk. Om deze vraag te beantwoorden wordt onderzocht hoe de stereotyperingen over de 'inheemse' soldaten via verschillende theorieën die in de inleiding zijn geïntroduceerd, verklaard kunnen worden. Welke mechanismen speelden een rol in de wijze waarop 'inheemse' soldaten werden beschouwd en ingezet? Hierbij ligt de nadruk op de Javaanse en Ambonese soldaten. Daarnaast wordt gekeken naar de praktijken van twee andere Europese koloniale grootmachten; Engeland en Frankrijk. Op welke wijze gebruikten Engeland en Frankrijk 'inheemse' soldaten in hun koloniale legers en hoe valt dit te vergelijken met de Nederlandse casus?

4.2. Wat zijn de verschillen?

Uit de voorgaande deelvragen blijkt er een duidelijk verschil in de denkbeelden van Nederlandse officieren over Javaanse en Ambonese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger. Het verschil tussen de Ambonese en de Javaanse soldaat ligt op verschillende vlakken.

Ten eerste werden Ambonezen door de Nederlandse officieren gezien als betere soldaten dan Javanen. De Ambonezen werden beschouwd als de beste 'inheemse' soldaat en als een 'vechtersras'. Javanen werden echter beschouwd als slechte soldaten, zowel fysiek als mentaal. Ten tweede waren Ambonese soldaten individueel goed bruikbaar, terwijl het beeld uit het *Indisch Militair Tijdschrift* ontstaat dat de Javaanse militairen alleen onder de juiste leiding konden functioneren. Ten derde wordt duidelijk dat Ambonezen betrouwbare soldaten zijn en dat Javanen dat niet zijn. De verschillen tussen de Javaanse en de Ambonese soldaat lijken meer te vervagen met de invoering van het Korps Marechaussee te voet en de gemengde compagnie, maar toch blijft de Javaanse soldaat in de ogen van de meeste officieren in het Nederlands-Indisch Leger de mindere van de twee.

4.3. Verklaringen

Het is duidelijk dat de Nederlandse officieren in het Nederlands-Indisch Leger de Ambonezen betere soldaten vonden dan de Javanen. Hoe is dit verschil te verklaren? Eén van de verklaringen is de mythevorming rond de speciale relatie tussen de Nederlanders en de Ambonezen. Ambonese soldaten werden gezien als betrouwbaardere en loyalere soldaten dan Javanen. Het idee dat de Ambonese soldaat de ideale, loyale soldaat was voor het Nederlands-Indisch Leger was wijdverspreid binnen het Nederlandse officierskorps. Ambonese soldaten kregen betere voorzieningen, uitrusting en verdiensten. Hierdoor werden de verschillen tussen de Ambonees en de Javanen steeds groter. Daarnaast waren de Ambonezen christen en de Javanen voor het grootste deel moslim. Dit is ook een belangrijke factor waardoor de Ambonezen als betrouwbaarder werden gezien, omdat ze dezelfde godsdienst aanhingen als de Nederlanders. De Javanen werden met meer wantrouwen benaderd. Dit kwam doordat ze voor het grootste deel islamitisch waren, wat werd beschouwd als een mindere godsdienst. Deze mythe was zo wijdverspreid binnen het Nederlands-Indisch Leger dat het de denkbeelden over Javanen en Ambonezen beïnvloedde.

Ten tweede is het Sociaal Darwinisme en wetenschappelijk racisme een verklaring voor het verschil in denkbeelden van de Nederlandse officieren over Javanen en Ambonezen. Uit het *Indisch Militair Tijdschrift* blijkt dat veel eigenschappen als aangeboren of natuurlijk werden gezien, waardoor werd aangenomen dat elke soldaat uit een gebied deze eigenschappen bezat. Hier ligt een generaliserend beeld van rassen aan ten grondslag, waardoor de absolute verschillen in denkbeelden over Ambonezen en Javanen te verklaren zijn. Eigenschappen en vaardigheden die aan Javanen en Ambonezen werden toegeschreven waren aanwezig in elke individuele soldaat, zo was de veronderstelling. Elke Ambonees in het Nederlands-Indisch Leger had uitstekende militaire kwaliteiten en elke Javanen was een minderwaardige soldaat. Dat kwam tot uitdrukking in het feit dat alle Ambonezen betere randvoorwaarden en een hoger loon kregen dan Javanen, terwijl hun individuele capaciteiten misschien onder de maat waren. In het artikel van Rido wordt een duidelijke rangorde aangebracht in de verschillende groepen soldaten in het Nederlands-Indisch

Leger.⁴² Dit geeft weer dat er op grond van ras een hiërarchie aangebracht werd in het Nederlands-Indisch Leger. Een ander onderdeel van het Sociaal Darwinisme is de superioriteit van het Europese ras tegenover ‘inheemse’ bevolkingsgroepen. Het feit dat alleen Europese soldaten officiersposities konden bekleden is hier een duidelijke uiting van. Alleen Europese officieren hadden klaarblijkelijk de capaciteiten om leiding te geven. Ook wordt duidelijk dat de Ambonezen niet konden tippen aan de kwaliteiten van de Europese soldaten in het Nederlands-Indisch Leger. De Ambonese soldaten kwamen in de buurt van de Europese soldaten, maar ze werden nooit als gelijkwaardig beschouwd.

Een andere verklaring is te vinden in het proces van *othering*. Zijn de mechanismen van *othering* toepasbaar in deze casus? *Othering* is een theorie die de denkbeelden van de Nederlandse officieren over Ambonese en Javaanse soldaten kan duiden. *Othering* veronderstelt dat er twee groepen zijn, waarvan er één de partij is die een bepaalde machtspositie bezit. In de context van het Nederlands-Indisch Leger zijn dat de Nederlandse officieren ten opzichte van de ‘inheemse’ soldaten. Vanuit deze hegemonie worden dan door middel van foutieve stereotyperingen en generalisaties, denkbeelden geschapen en conclusies getrokken over de andere groep. Stereotypes zijn hierbij niet hetzelfde als *othering*, maar ze zijn een onderdeel van de theorie. De Nederlandse officieren in het *Indisch Militair Tijdschrift* stellen zich op als observatoren, die in de verschillende artikelen hun mening over ‘inheemse’ soldaten weergeven. De ‘inheemse’ soldaten komen in het *Indisch Militair Tijdschrift* niet zelf aan het woord. Ze zijn slechts het onderwerp van onderzoek. Op deze wijze worden de ‘inheemse’ soldaten niet gezien als mensen, maar als objecten van onderzoek. Een term die dit proces weergeeft is *thingification*, voor het eerst gebruikt door Aimé Césaire, en betekent dat gekoloniseerde volken niet meer gezien werden als menselijk, maar als gebruiksvoorwerpen.⁴³ In de situatie van het Nederlands-Indisch Leger werd de ‘inheemse’ soldaat niet meer gezien als een individueel persoon, maar als een instrument dat gebruikt kon worden in het Leger. Dit zorgde ervoor dat er een ongelijke relatie ontstond tussen de Nederlandse officieren en de ‘inheemse’ soldaten. In het *Indisch Militair Tijdschrift* werden veel

⁴² Rido, ‘De Inlandsche landaarden in het Nederlandsch-Indisch Leger en hun waarde’, 181.

⁴³ A. Césaire, *Discourse on Colonialism, a Poetics of Anticolonialism* (New York 1972) 42.

stereotyperingen gebruikt die een negatief beeld schetsten over ‘inheemse’ soldaten. Hierdoor ontstond er een steeds bredere kloof tussen de Europese soldaten en de ‘inheemse’ soldaten. Dat is het gevolg van het proces van *othering* in de wijze waarop ‘inheemse’ soldaten beschouwd werden. Dit verklaart ook waarom de denkbeelden over Javaanse soldaten slechts gedeeltelijk veranderden na hun inzet in het Korps Marechaussee te voet. De denkbeelden over Javanen en Ambonezen waren zo diepgeworteld bij de Nederlandse officiers, dat deze niet makkelijk konden veranderen. Over de militaire inzet van Javanen en Ambonezen in het Nederlands-Indisch Leger wordt in het *Indisch Militair Tijdschrift* veel geschreven. Dit is goed te analyseren met een andere theorie, die geïnspireerd is op *othering*. In het boek *Military Orientalism* van Patrick Porter wordt beargumenteerd hoe door Westerse ogen gekeken wordt naar de oorlogsvoering van ‘inheemse’ bevolkingsgroepen. Hij beargumenteert dat cultuur en het voeren van oorlog onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en elkaar daarom beïnvloeden. Het proces van het incorporeren van rassen met speciale ‘vechtersattributen’ in de koloniale legers is hier een onderdeel van volgens Porter.⁴⁴ Ook in het Nederlands-Indisch Leger vond dit proces plaats. Ambonezen, die aangeboren ‘vechterskwaliteiten’ hadden, kregen de voorkeur om gerekruteerd te worden boven andere ‘inheemse’ bevolkingsgroepen.

Voor het onderscheid in beeldvorming en behandeling tussen Ambonese en Javaanse soldaten is ook een strategische verklaring te geven. Hierbij is het belangrijk te beseffen dat de eerder genoemde theorieën hierbij op de achtergrond een rol speelden. Nederland maakte onderscheid tussen betrouwbare en onbetrouwbare bevolkingsgroepen in hun koloniale gebied. De grootste bevolkingsgroep, de Javanen, werden gezien als een bedreiging, waardoor ze onbetrouwbaar werden geacht. Om deze grote bevolkingsgroep onder controle te houden, koos men voor een verdeel-en-heersstrategie. De Ambonezen, afkomstig uit een perifeer gebied, werden gezien als betrouwbaar en vormden geen bedreiging voor de Nederlandse machtspositie. Door de Ambonezen ‘vechterseigenschappen’ toe te kennen, een betere positie te geven en op grote schaal te rekruteren, werd voorkomen dat de Javaanse soldaten te dominant

⁴⁴ Porter, *Military Orientalism*, 41-42.

zouden worden in het Nederlands-Indisch Leger.⁴⁵ Daarnaast had het Nederlandse opperbevel de Ambonese soldaten nodig om de rekruteringsproblemen van Europese soldaten voor het Nederlands-Indisch Leger op te lossen. Hieruit wordt sterk de indruk gewekt dat de verschillen tussen de Javaanse en Ambonese soldaten door de Nederlanders uitvergroot werden, om zo de voorgetrokken positie van de Ambonezen te rechtvaardigen. De betrouwbaarheidsmythe die de Nederlanders en de Ambonezen in stand hielden en stimuleerden is hier een goed voorbeeld van.

4.4. Vergelijking met Europese koloniale grootmachten

In een vergelijking met andere Europese koloniale grootmachten blijkt dat Engeland en Frankrijk dezelfde strategieën toepasten als Nederland. Engeland, Frankrijk en Nederland maakten allemaal onderscheid tussen betrouwbare en onbetrouwbare bevolkingsgroepen in hun koloniale gebieden. In het geval van de Engelsen waren de onbetrouwbare groepen de Birmezen en de Maleiers en voor de Fransen de Vietnamezen. Bij de Engelsen waren de betrouwbare groepen met 'vechterseigenschappen' de Gurkha's uit Nepal en de Fransen maakten gebruik van lokale stammen uit berggebieden in Vietnam. In de vorming van 'vechtersrassen' waren echter net zoals bij Nederland, niet alleen strategische overwegingen van belang. Ook in de Engelse en Franse beschouwing van de verschillende bevolkingsgroepen was er sprake van militair oriëntalisme, wat beïnvloed werd door culturele opvattingen. De Europese militaire traditie werd gezien als superieur aan de Aziatische, waardoor bevolkingsgroepen als militair minderwaardig werden beschouwd. Ook het uiterlijk en voorkomen van bepaalde bevolkingsgroepen speelde hierin een rol. Langharige en kleine Vietnamezen werden bijvoorbeeld door de Fransen als feminien beschouwd en daardoor als minderwaardige soldaten.⁴⁶ De inzet van de 'inheemse' soldaten door de Fransen en Engelsen en de Nederlanders verschilde echter. De Engelsen en de Fransen hielden de verschillende bevolkingsgroepen in het leger strikt gescheiden. De

⁴⁵ K. Hack en T. Rettig, 'Imperial systems of power, colonial forces and the making of modern Southeast Asia' in: Karl Hack en Tobias Rettig (red.), *Colonial Armies in Southeast Asia* (Londen en New York 2006) 2-35, aldaar 10-11.

⁴⁶ Ibidem, 12.

Nederlanders deden dat ook, maar verschoven zoals eerder gesteld met de invoering van het Korps Marechaussee te voet op naar de gemengde compagnie.⁴⁷

4.5. Conclusie

Over Ambonese soldaten en Javaanse soldaten werd door de Nederlandse officieren in het *Indisch Militair Tijdschrift* zeer verschillend gedacht. De Ambonese soldaten overklasten de Javaanse soldaten op alle gebieden. Dit verschil in denkbeelden kan op verschillende manieren verklaard worden. Ten eerste was er een geconstrueerde betrouwbaarheidsmythe over de Ambonezen die diepgeworteld was in het denken van de Nederlandse officieren. De christelijke Ambonezen werden gezien als meer betrouwbaar en loyaal dan de islamitische Javanen. Hierdoor kregen ze een hoger aanzien in het Nederlands-Indisch Leger dan de Javanen en werd het gat tussen de beide groepen steeds groter. Deze betrouwbaarheidsmythe versterkte zichzelf, doordat de Ambonezen beter loon en betere omstandigheden kregen, waardoor hun aanzien in het leger groeide.

Ten tweede is het Sociale Darwinisme een belangrijke factor als verklaring voor het onderscheid dat gemaakt wordt tussen Ambonezen en Javaanse soldaten. Het onderscheid dat door de Nederlandse officieren in het *Indisch Militair Tijdschrift* werd gemaakt, gebeurde op basis van ras en vaststaande eigenschappen. Hieruit blijkt ook dat het besef van Europese superioriteit sterk leefde onder de Nederlandse officieren. Hiermee samenhangend zijn processen als *othering*, *thingification* en militair oriëntalisme belangrijk om de verschillen in opvattingen tussen Ambonezen en Javaanse soldaten te duiden. Deze processen zijn duidelijk aanwezig in de wijze waarop de Nederlandse officieren hun visies gaven op de 'inheemse' soldaten in het *Indisch Militair Tijdschrift*. De Javaanse en Ambonese soldaten werden verlaagd tot een gebruiksvoorwerp waarover gepraat kon worden, zonder dat om de mening van de betreffende soldaten gevraagd hoefde te worden.

Ten derde is in dit hoofdstuk beargumenteerd dat het verschil tussen Javaanse en Ambonese soldaten doelbewust uitvergroot lijkt te zijn door het Nederlandse opperbevel. Dit werd mogelijk gedaan uit strategische overwegingen, om zo niet afhankelijk te raken van de Javaanse soldaten die niet als betrouwbaar

⁴⁷ K. Hack en T. Rettig, 'Imperial systems of power, colonial forces and the making of modern Southeast Asia', 13.

en als goede soldaten werden ervaren. Doordat de rekrutering van Europese soldaten problemen kende werd besloten om de Ambonezen te rekruteren. De Ambonezen waren afkomstig uit een perifeer gebied en hadden door de wederkerige betrouwbaarheidsmythe meer binding met de Nederlandse autoriteiten dan met de andere 'inheemse' soldaten. Door deze betrouwbaarheidsmythe te stimuleren en door de militaire kwaliteiten van de Ambonezen uit te vergroten werd het verschil tussen de Javaanse en de Ambonese soldaten steeds groter. Gekeken naar de internationale context, werd duidelijk dat niet alleen Nederland deze strategie toepaste, maar ook Engeland en Frankrijk loyale 'vechtersrassen' creëerden. Hierdoor konden de Europese grootmachten hun koloniale rijk door een verdeel- en heersstrategie onder controle houden.

4.6. Epiloog

Financiële gelijkstelling van de verschillende groepen 'inheemse' soldaten kwam er in 1925, maar het gevoel van superioriteit van de Ambonezen bleef circuleren in Nederlandse officierskringen en Ambonese groeperingen.⁴⁸ De Ambonezen vochten daarnaast voor gelijkstelling met Nederlandse en Europese soldaten, maar dit werd nooit bereikt. Er bleef altijd een kloof bestaan tussen de Nederlandse en de Ambonese soldaat.⁴⁹ Is de verdeel-en-heersstrategie die toegepast werd in het Nederlands-Indisch Leger door het Nederlands opperbevel succesvol geweest? De strategie functioneerde goed in het binnenlandse beleid. Lokale conflicten konden op deze wijze goed worden bestreden en de lokale bevolking kon onder controle gehouden worden. Kijkend naar de langere termijn suggereren enkele auteurs dat het beleid van het Nederlandse opperbevel schadelijk is geweest voor de verdediging tegen een externe vijand. Het onvermogen om een grote groep bruikbare soldaten, de Javanen, te mobiliseren en een hecht leger te smeden heeft grote gevolgen gehad. Het lijkt eraan bij te hebben gedragen dat de verdediging van de Indonesische archipel door de invasie van 8 december 1941 door de Japanners in afzienbare tijd werd overrompeld. Ook de Engelse en Franse koloniale legers konden zich niet weren tegen de Japanse aanval.⁵⁰ De Javaanse krijgsgevangenen van het Nederlands-Indisch Leger werden vrijgelaten door de

⁴⁸ Chauvel, *Nationalists, Soldiers and Separatists*, 67.

⁴⁹ Ibidem, 62-63.

⁵⁰ K. Hack en T. Rettig, 'Imperial systems of power, colonial forces and the making of modern Southeast Asia', 13.

Japanners na de verovering van Nederlands-Indië in 1942. Dit in tegenstelling tot de Ambonese soldaten die net als de Nederlanders dezelfde behandeling kregen in de Japanse kampen. Dit was ironisch gezien het eerste moment dat de Ambonese soldaten dezelfde gelijkheid genoten als de Nederlandse soldaten.⁵¹

⁵¹ Chauvel, *Nationalists, Soldiers and Separatists*, 70.

CONCLUSIE

Wat zijn de verschillende denkbeelden over Ambonese en Javaanse soldaten in het Nederlands-Indisch Leger tijdens de Atjeh-oorlog (1873-1914) en hoe zijn deze denkbeelden te verklaren? Dit was de hoofdvraag van deze scriptie. Aan de hand van vier verschillende deelvragen is deze vraag uiteindelijk beantwoord.

In de eerste deelvraag is uiteengezet wat de opzet was van het Nederlands-Indisch Leger. Voor het beantwoorden van de hoofdvraag was het belangrijk om te weten welke achtergrondfactoren van belang waren. Het Nederlands-Indisch Leger bestond aan het einde van de Atjeh-oorlog voor driekwart uit 'inheemse' soldaten, voornamelijk Javaanse en Ambonese. Omdat het aantal Europese vrijwilligers voor het Nederlands-Indisch Leger laag was, was het Nederlandse opperbevel sterk afhankelijk van het gebruik van 'inheemse' soldaten om de rangen te vullen. In het Nederlands-Indisch Leger werden in eerste instantie de verschillende rassen strikt gescheiden gehouden in de compagnieën. Dit veranderde echter met de invoering van de gemengde compagnie, met name in het Korps Marechaussee te voet, waarin Europeanen, Javanen en Ambonezen samen vochten.

In het tweede hoofdstuk en derde hoofdstuk werden de denkbeelden van Nederlandse officieren in het Nederlands-Indisch Leger over Javanen en Ambonezen geanalyseerd. Zo werd uit deze hoofdstuk duidelijk hoe door de Nederlandse officieren werd gedacht over de Javaanse en Ambonese soldaat als militair. De Javaan als soldaat beschikte volgens de Nederlandse officieren over minderwaardige mentale capaciteiten en had geen aangeboren militaire kenmerken die hem zouden kunnen definiëren als zijnde een 'vechtersras'. Zijn kwaliteiten als soldaat moesten aangewakkerd worden door zijn meederen, maar de Nederlandse officieren konden hem als individuele soldaat niet vertrouwen. Binnen de gemengde compagnie in het Korps Marechaussee te voet werden zijn kwaliteiten verbeterd en zodoende was dit de manier waarop de Javaanse soldaat zich kon meten met de andere rassen in het Nederlands-Indisch Leger. Dit betekende echter niet dat de Javaanse soldaten op gelijke voet gesteld werden met de Ambonese soldaten.

De Ambonezen waren lange tijd een aparte, speciale groep binnen het Nederlands-Indisch Leger. Ze werden bijna gelijkgesteld aan Europese soldaten, kregen een beter loon en werden verheven boven de andere 'inheemse' groepen in het Nederlands-Indisch Leger. Dit was het resultaat van de 'mythe van loyaliteit' die de Nederlanders en Ambonezen beiden stimuleerden. Nederlandse officieren in het Nederlands-Indisch Leger waren unaniem positief over de militaire en mentale kwaliteiten van de Ambonees en ze werden gezien als een 'vechtersras' en een broedervolk dat te vertrouwen was.

Hoe is het verschil in denkbeelden van Nederlandse officieren over Ambonezen en Javanen in het Nederlands-Indisch Leger te verklaren? Dit verschil valt te verklaren vanuit verschillende niveaus en gezichtspunten. Strategische overwegingen speelden een belangrijke rol als naar het grote plaatje gekeken wordt. De Javaanse bevolkingsgroep was de grootste in de Indonesische archipel en werd hierdoor door het Nederlandse koloniale bestuur niet als betrouwbaar gezien. Javaanse soldaten moesten hierdoor niet een dominante positie innemen in het Nederlands-Indisch Leger. Hierdoor kregen Ambonese soldaten, die wel als loyaal werden gezien vanwege de 'mythe van loyaliteit', de voorkeur om gerekruteerd te worden en kregen ze 'vechterseigenschappen' toegekend. Hierdoor werd het verschil in denkbeelden over Ambonese en Javaanse soldaten uitvergroot en kon deze diep doordringen in de retoriek van Nederlandse officieren.

Sociaal Darwinisme en *othering* zijn belangrijk om het strategische proces te verklaren. In de denkbeelden van de Nederlandse officieren was het Europese ras superieur aan de gekoloniseerde rassen. Hierdoor wordt in het *Indisch Militair Tijdschrift* gesproken vanuit een positie van dominantie. Dit leidt ertoe dat de Javanen en Ambonezen slechts het object zijn en niet zelf aan het woord komen. De 'inheemse' soldaten worden alleen gezien als soldaten en niet als individuele mensen met hun eigen kwaliteiten. In het *Indisch Militair Tijdschrift* wordt gesproken in stereotyperingen en algemeenheden, een belangrijk proces in *othering*. Ook militair oriëntalistische overwegingen waren invloedrijk. Javanen werden niet gezien als capabele soldaten, omdat ze niet beschikten over aangeboren 'vechterseigenschappen' en niet pasten in de Europese wijze van vechten. Ambonese soldaten werden geschikter geacht voor de Europese stijl van

oorlogsvoering. Het Javaanse uiterlijk paste daarnaast ook niet bij het ideaalbeeld van een geharde strijder, waar de Ambonees dat wel had. Zo wordt duidelijk hoe het verschil in de opvattingen tussen Javaanse en Ambonese soldaten op twee wijzen te verklaren valt. In het Korps Marechaussee te voet werden Ambonese en Javaanse soldaten op gelijke voet geplaatst. Hiermee werd een proces in gang gezet waarin steeds meer gekeken werd naar de individuele kwaliteiten van de soldaten en naar gelijkstelling van de verschillende groepen 'inheemse' soldaten in het Nederlands-Indisch Leger. Financiële gelijkstelling van de verschillende groepen 'inheemse' soldaten kwam er in 1925, maar het gevoel van superioriteit van de Ambonezen bleef circuleren in Nederlandse officierskringen en Ambonese groeperingen. De Ambonezen vochten daarnaast voor gelijkstelling met Nederlandse en Europese soldaten, maar deze gelijkstelling werd door de Nederlanders niet gegeven.

De mate van ongelijkheid en een gebrek aan samenhang in de rangen van het Nederlands-Indisch Leger lijkt er aan bij te hebben gedragen dat de Japanse invasie van 8 december 1941 zeer succesvol was en de Nederlandse verdediging overrompeld werd. Om dit verband duidelijk aan te tonen is er echter aanvullend onderzoek nodig naar dit onderwerp en is uitgebreidere analyse van de materie vereist. De verdeel-en-heersstrategie van het Nederlandse opperbevel was succesvol in het bestrijden van een interne vijand, maar schoot tekort in de verdediging tegen een externe bedreiging. De Nederlandse tegenzin om ten eerste Javaanse soldaten op grote schaal te rekruteren en ten tweede om gelijkstelling van alle soldaten in het Nederlands-Indisch Leger te weigeren heeft er aan bijgedragen dat het Nederlands-Indisch rijk ten onder ging.

LITERATUURLIJST

Bronnen

'Maatregelen ter voorkoming van het gezamenlijk uit het kwartier weglopen van Inlandsche militairen', *Indisch Militair Tijdschrift* 11 (1880) 1, 402-408.

Geertsema Beckering, A., 'Zal de invoering van de Gemengde Compagnie ten nadeele komen van de gevechtswaarde van het Ned.-Indische leger?', *Indisch Militair Tijdschrift* 44 (1913) 1, 260-265.

Hering, F.C., 'Eene repliek', *Indisch Militair Tijdschrift* 33 (1902) 2, 7-10.

Neve, E.K.A. de, 'De formatie, indeeling en samenstelling der infanterie-compagnie van het veldleger', *Indisch Militair Tijdschrift* 20 (1889) 2, 264-292, 334-362, 448-473, 537-563.

O.I., 'De elementen der levende strijdkrachten bij het Indische Leger' *Indisch Militair Tijdschrift* II (1880) 2, 416-428.

Rido, 'De Inlandsche landaarden in het Nederlandsch-Indisch Leger en hun waarde', *Indisch Militair Tijdschrift* 27 (1896) 2, 181-193, 231-245, 303-313.

Senio., 'Het inlandsche element van ons leger', *Indisch Militair Tijdschrift* 35 (1904) 2, 1196-1201.

Literatuur

Bosma, U., 'European colonial soldiers in the nineteenth century: their role in white global migration and patterns of colonial settlement', *Journal of Global History* 4 (2009) 317-336.

Bossenbroek, M., *Volk voor Indië. De werving van Europese militairen voor de Nederlandse koloniale dienst, 1814-1909* (Amsterdam 1992).

Césaire, A., *Discourse on Colonialism, a Poetics of Anticolonialism* (New York 1972) 42.

Chauvel, R., *Nationalists, Soldiers and Separatists. The Ambonese Islands from Colonialism to Revolt, 1880-1950* (Leiden, 1990).

Hack, K. en T. Rettig, 'Imperial systems of power, colonial forces and the making of modern Southeast Asia' in: Karl Hack en Tobias Rettig (red.), *Colonial Armies in Southeast Asia* (Londen en New York 2006) 2-35.

Killingray, D., 'Guardians of Empire' in: David Killingray en David Omissi (red.), *Guardians of Empire. The Armed Forces of the Colonial Powers, c.1700-1964* (Manchester en New York 1999) 1-24.

Moor, J. de, 'The Recruitment of Indonesian Soldiers for the Dutch Colonial Army, c.1700-1950' in: David Killingray en David Omissi (red.), *Guardians of Empire. The Armed Forces of the Colonial Powers, c.1700-1964* (Manchester en New York 1999) 53-69.

Porter, P., *Military Orientalism* (Londen 2009).

Saïd, E., *Orientalism* (Londen 2003).

Teitler, G., 'Fighting Power and ethnic relations in the Dutch Colonial Army, 1890-1920', in: Karl Hack en Tobias Rettig (red.), *Colonial Armies in Southeast Asia* (Londen en New York 2006) 154-168.